

HABIL. DR. ALDONA PRAŠMANTAITĖ

Lietuvos istorijos institutas

ANTANAS BARANAUSKAS IR KATALIKIŠKI XIX a.
ŠVENTOJO RAŠTO VERTIMAI Į LIETUVIŲ KALBĄ:
ISTORINIS ASPEKTAS

XIX a. Lietuvos katalikų bendruomenės religiniam ugdymui didžiausią poveikį turėjo lenkiškieji J.Vujeko Šventojo Rašto vertimai, o dvasininkijos formacijai, be abejo, – lotyniškoji *Vulgata*. Katalikams skirto viso Šventojo Rašto vertimo į lietuvių kalbą sumanymo ištakos siekia XIX a. pradžią. Tačiau 2-ajame to amžiaus dešimtmetyje J.A.Giedraitis išvertė ir išleido tikrai Naująjį Testamentą. XIX a. Senojo Testamento kultūrinę nišą iš dalies užpildė M.Valančiaus parengti kelių leidimų sulaukę Šventojo Rašto siužetų atpasakojimai (6-asis d-metis) bei Dovydo psalmių vertimas 7-ojo d-mečio pab.–8-ojo pr.).

Akivaizdžius nuostatos dėl Šventojo Rašto vartojimo pokyčius Lietuvos Katalikų Bažnyčioje galima fiksuoti XIX–XX a. sankirtoje (chronologiškai tai iš esmės sutampa su pasikeitusia Apaštalų Sosto pozicija). A.Baranausko vertimas laikytinas viena iš tokio pokyčio apraiškų.

Šventasis Raštas, Biblija, kaip Dievo žodį įkūnijantis krikščionių ir judėjų šventųjų knygų rinkinys, nuo pat krikščionybės pradžios užėmė reikšmingą vietą ne tik liturginėse apeigose, bet ir kasdieniame krikščionio gyvenime. Tuo iš dalies galima paaiškinti Šv. Rašto tekstus liudijančių vertimų gausą: kad Geroji Naujiena pasklistų, turėjo būti skelbiama tikintiesiems suprantama kalba. Šv. Rašto vertimai į tautines kalbas paprastai vertinami kaip svarbus tos tautos kultūros raidos rodiklis. Juolab kad neretai Biblija atlikdavo reikšmingą vaidmenį įtvirtinant rašomąją kalbą, plėtojant raštiją tautine kalba. Turint omenyje, jog Šv. Rašto pirmieji vertimai atsirado IV–V a., iš vartosenos išėjus kalboms, kuriomis pirmiausiai Šv. Rašto tekstai buvo suredaguoti, lietuviškos Biblijos istorija yra labai trumpa.

Prieš gerą dešimtmetį pareikšta mintis, jog Šventojo Rašto lietuviškųjų vertimų istorija dar nepakankamai ištirta¹, tebėra aktuali. Nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu rašytus ir iki šiol nepraradusius savo aktualumo Aleksandro Dambrausko-Adomo Jakšto ir Vaclovo Biržiškos straips-

---

¹ Šventojo Rašto lietuviškieji vertimai. Bibliografinis indeksas 1579–1941, *Naujasis Testamentas*, antrasis papildytas specialus 1988 m. leidimas, Salzburg, 1989, p. 665–680.

nius šia tema² pastaraisiais metais svariau papildė filologų tyrinėjimai. Pažymėtina Dalios Čiočytės studija³, kur pirmą kartą lietuvių istoriografijoje konceptualiai analizuojama lietuvių literatūros santykio su Biblija problema. Lietuviškosios Biblijos 400 metų sukaktis taip pat, atrodo, labiau bus inspiravusi filologinius tyrinėjimus⁴. Rankraščiu likęs Jono Bretkūno Biblijos vertimas – pirmoji lietuviška Biblija – kalbininkų dėmesio sulaukia jau nuo XIX a., o XX a. paskutiniaisiais dešimtmečiais vokiečių mokslininko Friedricho Scholzo iniciatyva faksimilių, kritinių leidimų bei komentarų tomis pradėtas Bretkūno vertimo rankraščio kompleksinis tyrimas⁵; A.Baranausko vertimas kol kas išsamiau nėra nagrinėtas. Tačiau istoriografijoje nuo A.Dambrausko-Jakšto pateikto vertinimo apie Baranausko vertimą įsitvirtino neigiamas požiūris. Pasak A.Dambrausko-Jakšto, „Baranausko Šv. Rašto vertimas tiek mokslškumo, tiek lietuvių kalbos ir gramatikos atžvilgiu nepatenkina elementariausių kritikos reikalavimų“⁶. A.Dambrausko-Jakšto manymu, kadangi Šv. Raštą verčiant Baranauskui „rūpėjo ne šiojo prasmė surasti, tik *Vulgatos* tekstas žodis į žodį vergiškai išversti“⁷, vertimas negalėjo nusisekti. Apie lietuviškus Šv. Rašto vertimus Antrojo pasaulinio karo išvakarėse straipsnį paskelbęs Vincas Padolskis iš esmės pakartojo A.Dambrausko-Jakšto teiginius⁸.

Šventojo Rašto lietuviškųjų vertimų bibliografiniame indekse, kur suregistruoti spausdinti Šv. Rašto vertimai į lietuvių kalbą, A.Baranausko pavardė pagrįstai neminima⁹. Jokie fragmentai iš beveik baigto A.Baranausko Senojo Testamento lietuviško vertimo niekada nebuvo spausdinti. Tad pagrindo svarstyti šio vertimo reikšmę lietuvių katalikų dvasiniam gyvenimui, be abejo, nėra. Tačiau net ir sutinkant, jog istoriografijoje funkcionuojanti neigiama nuostata dėl paties vertimo yra pagrįsta, išlikęs Šv. Rašto vertimo rankraštis¹⁰ yra unikalus šaltinis pirmiausiai kaip

² A.Jakštas, *Apie katalikiškus lietuviškus Šventraščio vertimus ir vertėjus*, Kaunas, 1933; V.Biržiška, *Biblijos vertimas į lietuvių kalbą*, *Knygotyros darbai*, Vilnius, 1998, p. 118–140.

³ D.Čiočytė, *Biblija lietuvių literatūroje*, Vilnius, 1999.

⁴ *Biblijos vertėjas Jonas Bretkūnas. Tarptautinės parodos katalogas*, sud. Ona Aleknavičienė, Jolanta Zabarskaitė, Vilnius, 2002.

⁵ Glausta informacija apie J.Bretkūno vertimo tyrimus pateikta minėtame tarptautinės parodos kataloge, žr. J.D. Range, Jonas Bretkūnas (1536–1602), *Biblijos vertėjas Jonas Bretkūnas...*, p. 16.

⁶ A.Jakštas, *Apie katalikiškus lietuviškus Šventraščio vertimus ir vertėjus*, p. 17 (atspausta iš „Sotero“).

⁷ Ten pat, p. 16.

⁸ V.Padolskis, Vysk. A.Baranauskas ir Šv. Raštas lietuvių kalba, *LKMA Suvažiavimo darbai*, t. 3, 1939, Kaunas, 1940, p. 84–98.

⁹ Šventojo Rašto lietuviškieji vertimai. Bibliografinis indeksas..., p. 665.

¹⁰ Originalas yra Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje: f. 1, b. F 168 ir b. F 111.

literatūrinės ir ganytojiškos Seinų vyskupo veiklos faktas. Turint omenyje, jog tai pirmas beveik baigtas lietuviškas Senojo Testamento tekstas, lietuviškų Šv. Rašto vertimų istorijoje jo svarbą taip pat būtų sunku perdėti. XX a. paskutiniaisiais dešimtmečiais pradėtas visų A.Baranausko „Raštų“ leidimas¹¹ leidžia tikėtis, jog šis išpūdingos apimties – 1528 in folio – rankraštis bus publikuotas ir galbūt tuomet sulauks atidesnio tyrinėtojų žvilgsnio.

Šio straipsnio tikslas – apžvelgti bendras Katalikų Bažnyčios požiūrio į Šv. Rašto vertimus raidos tendencijas, aiškinantis, kokią įtaką oficiali Katalikų Bažnyčios nuostata turėjo lietuviškų vertimų istorijai, aptarti XIX a. lietuviškus katalikiškus vertimus ir jų atsiradimą inspiravusius veiksnius bei motyvus, kurie galėjo A.Baranauską paskatinti imtis Šv. Rašto vertimo, panagrinėti, kokiais kriterijais vadovavosi Seinų vyskupas, atskaitos taškais pasirinkdamas vienus ar kitus savo pirmtakų darbus.

ŠVENTASIS RAŠTAS KATALIKIŠKOJE TRADICIJOJE IR LIETUVIŠKŲ VERTIMŲ GENEZĖ. Katalikų Bažnyčioje nuostata dėl Šv. Rašto vietos tikėjimo išpažinėjų kasdieniame gyvenime patyrė tam tikrus pokyčius, kurie, be abejo, turėjo įtakos vertimų raidos procesui. Pripažindama, kad individualus Šv. Rašto skaitymas yra geras ir naudingas, Katalikų Bažnyčia XIII–XIV a. vis dažniau pradėjo svarstyti, jog drauge tai gali būti pagrindinis visų klaidų bei klaidingų mokymų šaltinis, nes viena yra perskaityti, o visai kas kita suprasti tai, kas skaitoma. Tad siekiant išvengti klaidingų interpretacijų, individualus Biblijos skaitymas pradėtas vertinti gana skeptiškai ir vienintelis katalikų bendruomenės kontaktas su juo buvo tekstai, skaitomi per Mišių liturgiją, t. y. Evangelijos. Pradėjus kvestionuoti Šv. Rašto individualų skaitymą, iškilo vertimų į tautines kalbas tikslingumo klausimas. Atkreiptinas dėmesys, jog tuo metu Lietuva kaip tik įsijungė į krikščionių bendruomenę (XIV a. 9-asis dešimtmetis, Žemaitija – XV a. 2-asis dešimtmetis) ir prasidėję svarstymai dėl Šv. Rašto vietos, be abejo, netapo veiksmu, kuris galėjo inspiruoti vertimo į lietuvių kalbą atsiradimą.

Tyrinėtojai atkreipia dėmesį, jog kai kuriose Vakarų Europos šalyse (Ispanijoje, Prancūzijoje, Anglijoje) vietos Bažnyčia, motyvuodama erezijų grėsme, buvo apskritai uždraudusi vertimus į tautines kalbas. Vokietija, kur dar iki Martyno Liuterio buvo išleista aštuoniolika išsamių Šv. Rašto vertimų į gimtąją kalbą, taip pat Italija ir Rytų Europos šalys tokio draudimo nežinojo¹². Tridento Susirinkime (1545–1563) svarstant

¹¹ A.Baranauskas, *Raštai*, t. 1, Vilnius, 1995.

¹² K.Schatz, *Sobory Powszechne. Punkty zwrotne w historii Kościoła*, Kraków, 2002, p. 179.

Šv. Rašto vertimų klausimą, iškilo „piktnaudžiavimo Šventuoju Raštu“ problema. Nuomonės išsiskyrė. Antai Ispanija pasiūlė visiškai uždrausti Biblijos vertimus į tautines kalbas. Siūlymas nesulaukė pritarimo dėl aktyvaus italų pasipriešinimo. Susirinkimas nustatė Senojo ir Naujojo Testamentų kanoną ir apibrėžė *Vulgatos* autentiškumą¹³. Tridento Susirinkimo iniciatyva popiežiaus Pijaus IV išleistoje konstitucijoje „Dominici gregis“ (1564) kai kuriuose paragrafuose buvo išdėstyta Apaštalų Sosto pozicija dėl Šv. Rašto vertimų bei individualaus skaitymo – eiliniam tikinčiajam pačiam savarankiškai gilintis į Šventojo Rašto tiesas Katalikų Bažnyčia nerekomendavo. Pijaus IV nustatytos taisyklės, su nežymiais pakeitimais patvirtintos vėliau valdžiusių popiežių, faktiškai galiojo iki XIX a. pabaigos. Tad nors individualiai skaityti Šv. Raštą Apaštalų Sostas niekada nebuvo uždraudęs, tačiau to daryti ilgą laiką neskatino. Neatmestina, jog prie to bus prisidėjusi ir dogminė Šv. Rašto interpretacija – katalikams, kaip, beje, ir stačiatikiams, skirtingai nuo protestantų, Biblija nėra vienintelis Apreiškimo šaltinis, nes lygiai tokia pat svarbi yra Bažnyčios Tradicija, aiškinanti ir papildanti Šv. Raštą. Apaštalų Sosto nuostatos dėl Šv. Rašto vertimų ir individualaus skaitymo pasikeitimas siejamas su popiežiaus Leono XIII (1878–1903), kuris, be kita ko, aprobavo ir naujus Biblijos tyrimo metodus, pontifikatu. 1897m. Leonas XIII konstitucija „Officiorum ac munerum“ panaikino savo pirmtakų duotus nurodymus dėl Šv. Rašto, paskelbdamas, kad visiems katalikams leidžiama be specialaus leidimo (kaip kad reikalavo ankstesnioji teisė) skaityti katalikų išleistą Šv. Raštą gimtąja kalba. Vienintelis reikalavimas – vertimai į naująsias kalbas turėjo būti aprobuoti Apaštalų Sosto arba išleisti vietos vyskupų prižiūrimi, su paaiškinimais, paimtais iš Bažnyčios Tėvų ar katalikų rašytojų¹⁴.

Istoriografijoje, remiantis Europos kraštų analogija, užuominomis šaltiniuose, daroma prielaida, jog Šv. Rašto fragmentai į lietuvių kalbą galėjo būti išversti XIV a. pabaigoje¹⁵. Atsižvelgiant į Evangelijų tekstų vietą pastoracijoje, tokia prielaida galima, tačiau akivaizdu ir tai, jog pirmasis Evangelijų tekstų rinkinys lietuviškai pasirodė tik XVI a. antroje pusėje, 1579 metais. XVI a. pabaigoje, kaip minėta, J. Bretkūnas išvertė į lietuvių kalbą visą Šv. Raštą, o kadangi vertimas liko rankraščiu, tad Lietuvos krikščionys skaityti jį gavo tik XVII a. pirmojoje pusėje, 1735 m. iš spaudos išėjęs vadinamajam J.J. Quanto vertimui¹⁶, kuris, ži-

¹³ Ten pat.

¹⁴ Ks. J.B., Indeks, *Podręczna encyklopedia kościelna*, t. XVII–XVIII, Warszawa, 1909, p. 92.

¹⁵ Šventojo Rašto lietuviškieji vertimai. Bibliografinis indeksas., p. 664.

¹⁶ *Biblia, tai esti: Wissens Szwentas Rasztas Seno ir Naujo Testamento*, Karaliaučius, 1735.

noma, netiko naudoti Katalikų Bažnyčioje. Lietuvos Katalikų Bažnyčios dvasininkai lietuviško Šv. Rašto tuomet nepasigedo, manydami, jog pastoracinėms reikmėms Evangelijų vertimų visai pakanka. Tokia pozicija visiškai atitiko visuotinėje Katalikų Bažnyčioje tuomet vyravusį požiūrį.

XIX A. PIRMIEJI DEŠIMTMEČIAI. Oficiali Katalikų Bažnyčios nuostata dėl Šventojo Rašto vartojimo, be abejo, turėjo įtakos, nes į XIX a. Lietuvos katalikų bendruomenė įžengė tik su Šv. Rašto ištraukų lietuviškais tekstais, t. y. su XVII a. pirmojoje pusėje išleistais kun. Jono Jaknavičiaus *Evangelijų* fragmentų vertimais į lietuvių kalbą, šalia kurių paraleliai spausdintas vertimas į lenkų kalbą¹⁷. Tyrinėtojai yra suskaičiavę, jog iki XVIII a. pabaigos išėjo 30 J. Jaknavičiaus verstų *Evangelijų* leidimų. Nors paskutinis į bibliografinių duomenų registrą įtrauktas yra šios knygos leidimas 1859 m., tačiau neatmetama, jog naujai pertvarkytos *Evangelijos* leistos ir vėliau. Akivaizdu, kad knyga XIX a. Lietuvos visuomenėje buvo populiarė. Paraleliniai tekstai lenkų ir lietuvių kalbomis leidžia teigti, jog leidinys buvo vartojamas tiek Vilniaus, tiek Žemaičių vyskupijų bažnyčiose. 1806 m. Juozapo Zavadskio spaustuvėje išėjusios tuometinio Žemaičių vyskupo Juozapo Arnulfo Giedraičio nurodymu (*isz Prusakima Juo Milestas Kunigaykšcia Biskupa Ziemaciu drukon paduotas*) parengtos *Lietuviškos Evangelijos*¹⁸ turinio atžvilgiu nuo J. Jaknavičiaus sudarytųjų iš esmės nenutolo, nors antraštinio puslapio įrašė teigiama, jog tekstas *isz nauje parweyzdietas*, o Bonaventūros Gailevičiaus aprobatoje akcentuota, jog vertimas sutikrintas su lotyniška *Vulgata* ir lenkišku Jokūbo Vujeko (1540–1597) vertimu, t. y. su kanoniniais, Apaštalu Sosto aprobuotais ar turinčiais popiežiaus pritarimą spausdinti, vertimais¹⁹. Tačiau ta aplinkybė, kad J. A. Giedraičio inicijuotos Žemaičių kunigų parengtos *Evangelijos* nebuvo pakartotos, leidžia manyti, jog kun. J. Jaknavičiaus vertimo jos nepranoko. Tad praktiniams Lietuvos Katalikų Bažnyčios poreikiams kone porai šimtmečių pakako XVII a. *Evangelijų* teksto.

Lietuvos Katalikų Bažnyčioje XVIII a. pab.–XIX a. pr. gana gajus buvo neigiamas požiūris dėl Šv. Rašto skaitymo. Prielaida tokiai hipotezei

¹⁷ *Ewangelie polskie y litewskie tak niedzielne iako y wszystkich Świąt, ktore w Kościele Katholicim, według Rzymkiego porządku przez cały rok czytają* [sudarė ir vertė J. Jaknavičius, Vilnius, 1637].

¹⁸ *Lietuwiszkas Ewangelias Niedielos Dienomis yr ant garbingiesniu Szwečių par wisus metus skaytomas Baznicioy Kataliku*, Vilnius, 1806.

¹⁹ Viena iš istoriografinių hipotezių teigia, jog popiežius Klemensas VIII (1592–1605) aprobavo Vujeko vertimą kaip visuotinai vartotiną. 1607 m. Piotrkove vykusio Sinodo rekomenduotas vartoti visose Abiejų Tautų Respublikos vyskupijose. Pasak kitos hipotezės šalininkų, buvęs gautas popiežiaus pritarimas spausdinti, o į rekomenduojamų leidinių sąrašą 1634 m. įtraukęs primas Janas Wężykas.

yra tekstai, kuriuose nepritariama Šv. Rašto individualiam skaitymui. Antai Troškūnų bažnyčios klebonas Kiprijonas Lukauskas 1797 m. užrašytame pamoksle aiškino savo parapijiečiams, jog „Zmogus Tikiemu Wiltiu yr Meyliu paremtas, ne reykalauja Raszta Szwynta zинios, netegi unt mokima kitu, yr gieriesnia ira nezinia Raszta nemokitoy Krikscionistiey, negi klaydi zинia jo“²⁰. Paslapčių pilnas tekstas, koks yra Šventasis Raštas, vietomis sunkiai suprantamas, todėl, pasak K.Lukausko, Bažnyčia, užgindama pasauliečiams „skaytima Raszta Szwynta“, elgiasi labai „priderunciey“, juolab kad „<...> yr Senamy Testamenty ne wisiems Raszta Szwynta skaytity buwa duota unt nora, bet patiems tiktay pirmesniems yr gierasniems Kunigams <...>“²¹. Argumentas, jog skaityti Šv. Raštą reikia tam tikro pasirengimo, yra pagrindinis, kuriuo rėmėsi individualaus skaitymo skeptikai. Anoniminės, tradiciškai Andriui Pohliui (1742–1820), Vilniaus dvasinės seminarijos profesoriui, kunigų misionierių vienuolyno Vilniuje vizitatoriui, priskiriamos XIX a. antrajame dešimtmetyje išleistos brošiūros autorius, remdamasis Katalikų Bažnyčios tradicija, įrodinėjo, jog pagal Bažnyčios mokymą Šv. Rašto tiesų perdavimas yra tam pasirengusiųjų, į tas tiesas išigilinusiujų prerogatyva. Autorius rašo nemanaš, jog absoliučiai visiems pasauliečiams reikėtų uždrausti Šv. Raštą skaityti. Remdamasis Katalikų Bažnyčios nuostatomis teigė, jog nuspręsti, ar pasaulietis yra pasirengęs savarankiškam Šv. Rašto knygų skaitymui, turėtų kunigas, tam gavęs raštišką savo vyskupo leidimą²². Tikėjimas ir geras religinis pasirengimas yra būtinos sąlygos, norint Šv. Raštą suprasti. Tuo tarpu, anot brošiūros autoriaus, didžioji mūsų tautos dauguma ir katekizmo nemoka, tikėjimo tiesų nepažįsta. Tokiems leisti Šv. Raštą skaityti reikštų mėtyti perlus kiaulėms, o tai daryti Kristus yra uždraudęs²³. Tad, pasak autoriaus, pirmiausiai reikia šviesti visus religijos srityje, įdiegti teisingą tikėjimą. Tik tada būtų pagrįsta reikalauti iš visų Šv. Raštą skaityti. Teisingas, tikrasis tikėjimas brošiūros autoriui yra Katalikų Bažnyčios mokymas. Iš Anglijos sklindančias idėjas, kad kiekvienam krikščioniui privalu Šv. Raštą skaityti, brošiūros autorius vertina neigiamai, Biblijos platinimo sąjūdį apibūdindamas kaip ereziją, kurios skleidėjai, iškraipydami teisingą Jėzaus Kristaus mokymą, siekia susilpninti Katalikų Bažnyčią²⁴.

²⁰ K.Lukauskas, Pamokslas 3. Isz prisakima Diewa ape Wiera, bay gieras Tiekieima, *Pamokslai*, Vilnius, 1996, p. 47.

²¹ Ten pat, p. 46–47.

²² *Rozprawa. Czy wolno wszystkim bez braku czytać Księgi Pisma Świętego, w językach kraio- wych drukowane*, w Wilnie, 1817, p. 20.

²³ Ten pat, p. 21–22.

²⁴ Ten pat, p. 15–16.

JUOZAPŲ ARNULFO GIEDRAIČIO NAUJOJO TESTAMENTO VERTIMAS. Paradoksas, bet neigiama nuostata Šv. Rašto platinimo atžvilgiu XIX a. pirmaisiais dešimtmečiais to meto Lietuvoje davė priešingą rezultatą, nei buvo galima tikėtis, – 1816 m. Misionierių spaustuvė Vilniuje išleido tuometinio Žemaičių vyskupo Juozapo Arnulfo Giedraičio į lietuvių kalbą išverstą visą katalikams skirtą Naująjį Testamentą. Tais pačiais 1816 m. Karaliaučiuje išėjo Liudviko Rėzos su pagalbinkais verstas Naujasis Testamentas, skirtas protestantams. Skirtumas tas, kad protestantų tikėjimą išpažįstantiems lietuviams tai buvo dar vienas Naujojo Testamento vertimas į lietuvių kalbą, beįdra – tiek Rėzos, tiek Giedraičio vertimo istorija susijusi su 1812 m. pabaigoje Sankt Peterburge įkurta Biblijos draugija (nuo 1804 m. Londone veikusios Britų ir užsienio Biblijos draugijos (*British and Foreign Bible Society*) padaliniu). Tad Biblijos draugijos vaidmuo lietuviškų Šv. Rašto vertimų istorijoje galėtų būti atskiro tyrimo tema, juolab kad su šios draugijos grifu išėjusių lietuviškų vertimų yra nemažai²⁵. Tačiau ar šios draugijos grifas gali būti pakankamas argumentas vertimą be išlygų priskirti protestantiškiems? Būtent taip atsitiko su J.A.Giedraičio vertimu – lietuvių istoriografijoje Žemaičių vyskupo verstas Naujasis Testamentas vertintas kaip protestantiškas, popiežiaus pamerktos draugijos leidinys. Tikslai XX a. pab. archyvuose suradus J.A.Giedraičio ir draugijos korespondenciją²⁶, kur buvo nemažai naujų duomenų tiek paties vertimo, tiek leidybos istorijai, atsirado galimybė įsitvirtinusi istoriografinę nuostatą kvestionuoti. Paaiškėjo, kad nors nėra pagrindo šios draugijos visiškai eliminuoti iš J.A.Giedraičio versto Naujojo Testamento istorijos (draugija netgi šiek tiek koregavo patį leidybos procesą – antai buvo išleista ne vienas, kaip siūlė J.A.Giedraitis, o penki tūkstančiai egzempliorių), tačiau priskirti šio vertimo Biblijos draugijos leidiniams negalima.

Apie J.A.Giedraičio ir Rusijos Biblijos draugijos santykius, draugijos vaidmenį lietuviško 1816 m. Naujojo Testamento vertimo ir leidybos istorijoje yra rašyta²⁷. Remiantis tuo, jog lietuviško Naujojo Testamento vertimą inicijavo ne draugija, leidybos išlaidas taip pat padengė ne draugija, jos vaidmuo gali būti vertinamas tikslai kaip formalus. Juolab kad J.A.Giedraičio santykis su Biblijos draugija, kaip ir kitų to meto Rusijos imperijos Katalikų Bažnyčios hierarchų, buvo veikiau nulemtas politinių

²⁵ Žr. Šventojo Rašto lietuviškieji vertimai. Bibliografinis indeksas 1579–1941, p. 665–680.

²⁶ Paskelbtas. Žr. A.Prašmantaitė, Žemaičių vyskupas J.A.Giedraitis – Naujojo Testamento vertėjas, *Devynioliktan amžiuo išengus*, ser. Senoji Lietuvos literatūra, kn. 3, Vilnius, 1994, p. 172–340.

²⁷ Žr. A.Prašmantaitė, *Žemaičių vyskupas Juozapas Arnulfas Giedraitis*, Vilnius, 2000, p. 227–261.

aplinkybių. Tad galima tvirtinti, jog apsisprendimas imtis Naujojo Testamento vertimo buvo savarankiškas, kultūrinių ir, be abejo, pastoracinių vyskupo siekių padarinys. Tai pirmiausia yra kitokio požiūrio į Šv. Rašto vartojimo galimybes, nei tuo metu Lietuvos katalikiškoje kultūroje vyravęs, apraiška. Pratarėms, kurioje J.A.Giedraitis įvardijo vertimo adresatą, turinys leidžia teigti, kad Žemaičių vyskupas šiuo atžvilgiu buvo itin novatoriškas ir, kas be ko, toliaregiškas. Pasak vyskupo, jis jautęs pareigą išversti ištiesai bent jau Naująjį Testamentą, kad jo vyskupijos tikintieji, kurių dauguma kalba lietuviškai, galėtų gilintis į evangelines tiesas skaitydami Šv. Raštą²⁸. Kita skaitytojų grupė, kuriai, vyskupo manymu, lietuviškas Naujojo Testamento vertimas gali būti itin naudingas, tai tikėjimo tiesas liaudžiai aiškinantys dvasininkai. Mintis, jog vertimas nekenks, o atvirkščiai – prisidės prie liaudies moralės ugdymo²⁹, to meto Katalikų Bažnyčios mokymo kontekste, be abejo, buvo mažų mažiausiai neįprasta. Reikėtų sutikti su Romos Bončkutės, analizavusios Simono Stanevičiaus 1823 m. išleisto Senojo Testamento vertimo santraukos, pavadinimu *Historia szwenta*, ypatumus ir savo tyrimus neseniai paskelbusios³⁰, taikliu pastebėjimu, jog XIX a. pradžioje Didžiojoje Lietuvoje požiūris į religinį švietimą ir į pačius Šv. Rašto tekstus ėmė keistis³¹. Tačiau istoriografinė temos tyrimo situacija rodytų, jog yra pernelyg neatsargu tai sieti vien su apaštališkos dvasios sustiprėjimu bei dvasinio atsinaujinimo banga, tarp kurių skatinusių veiksnių autorė mini švietėjiškas idėjas ir Biblijos draugijos veiklą³². Draugija buvo misionieriška protestantų organizacija, kurios viena iš pagrindinių veiklos sričių – Šv. Rašto knygų vertimas ir platinimas visame pasaulyje. Nors po Abiejų Tautų Respublikos žlugimo Rusijos imperijos teritorijoje atsidūrę buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės katalikai juridiniu atžvilgiu tapo lygūs su protestantais, tačiau tai anaipol nepakeitė Lietuvos Katalikų Bažnyčios požiūrio – tiek evangelikai liuteronai, tiek evangelikai reformatai to meto katalikams liko kitatikiai. Juolab kad tai iš esmės atitiko Apaštalo Sosto nuostatą protestantų atžvilgiu.

²⁸ [J.A.Giedraitis] Do czytelnika, „<...> Troskliwy ojey [owczarni Chrystusowej] uszczęśliwienie, znalazłem tu przyziemność: mając zawsze na myśli, iż lud wierny, znaiący się do obowiązku szukania przez czytanie ii zachowanie prawd Ewangelicznych, zechce z mey pracy korzystać“, *Naujas Istatimas Jezaus Christaus Wieszpaties Musu lietuviszku lezuwui iszgulditas par Jozapa Arnulpa kunigaykszti Giedrayti wiskupa Žiemayciu*, ženklinika S.Stanisłowo, Wilniuje, 1816, p. nenum.

²⁹ Ten pat.

³⁰ R.Bončkutė, Simono Stanevičiaus knygelės „Historia szwenta“ (1823) vertimo ypatumai, *Archivum Lithuanicum*, t. 4, Vilnius, 2002, p. 117–144.

³¹ Ten pat, p. 118.

³² Ten pat.

Dėl požiūrio į Šv. Rašto vietą Lietuvos katalikų bendruomenės gyvenime, į individualų protestantų kultūrinėje tradicijoje įprastą Biblijos skaitymą, matyt, tikslingiau būtų kalbėti apie iki pat XIX a. vidurio lygia greta egzistavusias viena kitai priešingas nuostatas. Minėtosios Pohliui priskiriamos anoniminės brošiūros mintims savotiška atsvara tapo beveik tuo pačiu metu Antano Marcinovskio spaustuvėje Vilniuje išleistas Ess van Leandro parengtas Bažnyčios Tėvų mintis apie Šv. Rašto skaitymo naudą³³. Pratarmėje šis benediktinų vienuolis, Marburgo universiteto profesorius, rašo norįs remtis Bažnyčios Tėvų, daug prisidėjusių prie Šv. Rašto tiesų skleidimo tikinčių katalikų bendruomenėje, autoritetu, kad atkreiptų dėmesį, jog „kiekvienam krikščioniui išganinga ir naudinga pačiam skaityti Bibliją, o labiausiai Naująjį Testamentą, nes klausymo bažnyčiose sekmadieniais ir švenčių dienomis tų pačių kasmet kartojamų ištraukų iš Evangelijų ir Apaštalų laiškų nepakanka“³⁴. Reikšminga, be abejo, jog ši vokiečių kunigo parengta knygelė buvo išleista Vilniuje, tačiau kiek ji prisidėjo prie kitokio požiūrio į Šv. Rašto individualų skaitymą atsiradimo to meto Lietuvos visuomenėje – atskiro tyrimo tema. Tiesa, yra žinoma, jog XIX a. 4-ojo dešimtmečio pabaigoje būta sumanymo pakartoti J.A.Giedraičio versto Naujojo Testamento leidimą³⁵, tačiau pagrindinė to priežastis – anaipol ne pasikeitęs požiūris į Šv. Rašto vietą, bet vertimo kalba, kurios pagrindą sudarė aukštaičių tarmė, ką labai priešiškai vertino lietuvių rašto kalbos pagrindu norėjusieji matyti žemaičių tarmę. Kadangi vienas iš naujo leidimo iniciatorių buvo pranciškonų vienuolis kunigas Jurgis Ambraziejus Pabrėža, žmogus, kuris, be abejo, gerai žinojo Katalikų Bažnyčios nuostatą dėl Šv. Rašto vertimų, tai rodytų, jog J.A.Giedraičio verstas Naujasis Testamentas to meto Lietuvos Katalikų Bažnyčioje nesulaukė stiprios opozicijos.

1816 M. LIETUVIŠKAS NAUJASIS TESTAMENTAS IR VISUOMENĖ. Žemaičių kunigų seminarijos biblioteka J.A.Giedraičio verstą Naująjį Testamentą įsigijo, tačiau į klausimą, ar jis naudotas mokymo procese, kol kas lieka neatsakyta. Parapijose pastoraciniam reikalams J.A.Giedraičio Naujojo Testamento vertimu, atrodo, naudotasi. Tai rodytų iki mūsų dienų išlikusiuose egzemplioriuose esančios marginalijos, iš kurių matyti pastabų autorius priklausius katalikų dvasininkų luomui. Naująjį Testamentą lietuviškai įsigijo ne tik kunigai. Antai Platonas Zubovas, reikia manyti, ne

³³ Ess van Leander, *O potrzebie i pożytku czytania Pisma Świętego. Wyjątki z dzieł świętych nauczycieli Kościoła i innych pisarzów*, w Wilnie, 1819, 141+XVI+[3] p.

³⁴ Ten pat, p. XIV.

³⁵ Žr. plačiau A.Prašmantaitė, *Žemaičių vyskupas Juozapas Arnulfas Giedraitis*, p. 254.

be vyskupo žinios, nupirko 300 egzempliorių ir veltui išdalijo savo valstiečiams. Toks labdaros gestas pirmiausiai rodo to meto Lietuvos Katalikų Bažnyčios aplinkoje buvus Apaštalų Sosto nuostatai priešišką požiūrį į Šv. Rašto vartojimą. Iškalbinga detalė, kad lietuviškas Naujasis Testamentas platintas ne tik Žemaičių vyskupijoje, bet ir lietuviškai kalbančiose Vilniaus vyskupijos parapijose. Taigi dalis egzempliorių atsidūrė liaudyje, t. y. tame visuomenės sluoksnyje, kurį vyskupas pratarė tarp potencialių skaitytojų įvardijo pirmuoju numeriu. Ar valstiečiai gautą dovaną deramai pasinaudojo, pagaliau ar parapijose dirbę kunigai skatino savo parapijiečius individualiai skaityti Šv. Rašto tekstus, reikia specialios analizės. Kita vertus, dalis dvasininkų žinią apie Naujojo Testamento vertimą ir juo labiau apie jo platinimą liaudyje sutiko gana skeptiškai. XIX a. antrojo dešimtmečio pabaigoje po Lietuvą keliavęs Britų ir užsienio Biblijos draugijos narys misionierius Robertas Pinkertonas, aprašęs kelionėje patirtus išpūdžius³⁶, aprašydamas savo susitikimą su Raseinių dominikonais, cituoja vienuolyno abato, su kuriuo jam teko kalbėtis, žodžius, jog Šv. Rašto lietuviškai jiems nereikia, o dėl valstiečių, tai šie, abato manymu, neturi laiko skaityti. Pasak R.Pinkertono, mintis apie besistengiantį skaityti Bibliją vargšą valstietį vienuoliui kėlusi tikrai šypseną³⁷. Tarsi norėdamas suteikti atsvarą tokiam dominikonų vienuolio nusistatymui, R.Pinkertonas nepraleido progos išsamiai aprašyti savo susitikimą su valstiečiais, kurie džiaugsmingai sutiko žinią apie Naujojo Testamento lietuvišką vertimą. Vieni jų sakėsi moką skaityti ir, pasak R.Pinkertono, dovanojamą Naująjį Testamentą priimdavo kaip neįkainojamą dovaną³⁸. Tad nuo J.A.Giedraičio Naujojo Testamento vertimo prasidėjo naujas etapas lietuviškų katalikiškų Šv. Rašto vertimų istorijoje.

VYSKUPAS MOTIEJUS VALANČIUS IR LIETUVIŠKAS ŠVENTASIS RAŠTAS. Katalikiškų Šv. Rašto lietuviškų vertimų istorijoje pažymėtinas vyskupo Motiejaus Valančiaus įnašas. M.Valančius buvo pirmasis, į lietuvių kalbą išvertęs visas 150 Karaliaus Dovydo psalmių. 7-ojo dešimtmečio pabaigoje–8-ojo pradžioje Tilžėje išleisti du M.Valančiaus verstų Dovydo psalmių kontrafakciniai leidimai, antrasis jų – eiliuotas tekstas³⁹. Kaip ir

³⁶ R.Pinkerton, *Russia: or Miscellaneous Observations on the Past and Present State of that Country and its Inhabitants*, London, 1833. Iš šešiolikos knygos skyrių dviejuose kalbama apie kelionę po Lietuvą. Jų vertimas į lietuvių kalbą skelbtas anksčiau cituotoje knygoje *Devynioliktan amžium įžengus*, p. 324–339.

³⁷ R.Pinkerton, *Russia: or Miscellaneous Observations..*, cit. iš kn. *Devynioliktan amžium įžengus*, p. 334.

³⁸ Ten pat, p. 336.

³⁹ *Visas pasalmes s. Dowida Karalaus*, Vilnius, 1864 [Tilžė, 1869]; *Psalmes arba giesmes Dowido Karalaus ir pranaszo*, Vilnius, 1863 [Tilžė, 1873].

J.A.Giedraitis versdamas Naująjį Testamentą, taip ir M.Valančius, versdamas psalmes, orientavosi pirmiausiai į eilinius tikinčiuosius. Pasak M.Valančiaus, „gal jas kalbėti kožnas žmogus“. Klausimas, ar kiekvienas gali Šv. Raštą skaityti, žemaičių vyskupui, atrodo, nebus kilęs. M.Valančius vertėjo darbo ėmėsi, reikia manyti, tik todėl, kad iki tol, jo žodžiais tariant, žemaitiškai išguldytų visų psalmių nebuvo, tiktai kai kurios jų, eilėmis perdirbtos, išspausdintos maldaknygėse. Vyskupas vertė remdamasis *Vulgata*, pabrėždamas, jog siekė „išguldyti žodis į žodį, kaip yra knygoje Šv. Rašto“. Rengdamas eiliuotą Psalmių leidimą, M.Valančius vylėsi, jog žmonėse jos labiau paplis. Tretininkai, kuriems privalu kelis sykius per metus visas psalmes sukalbėti, galės jas giedoti.

Reikėtų specialios analizės, norint atsakyti į klausimą, kiek jo verstosios psalmės buvo paplitusios. Tyrinėtojai M.Valančiaus vertimą vertina gana kritiškai, gebėjimus eiliuoti – juo labiau, tačiau, šiaip ar taip, Senojo Testamento lietuviškų katalikams skirtų vertimų istorijoje M.Valančius paliko ženklų pėdsaką. Žemaičių vyskupas, atrodo, nėra svarstęs viso Senojo Testamento vertimo galimybes. Tačiau akivaizdu, jog katalikų supažindinimo su Šv. Rašto tekstais svarba neabejojo. Kitaip būtų sunku paaiškinti, kodėl ėmėsi pagrindinių Naujojo ir Senojo Testamento siužetų atpasakojimo. 1852 m. išleista M.Valančiaus „Istorija Szwęta Senoje Istatima“ sulaukė didelio populiarumo – iki 1861 m. pasirodė net keturi jos leidimai. Taip pat populiaru buvo ir 7-ojo dešimtmečio pradžioje Tilžeje išleista M.Valančiaus „Istorija Šventa Senojo ir Naujojo Istatima“. Šie leidiniai, populiariai atpasakojantys Šv. Rašto siužetus, prisidėjo prie katalikiškos to meto visuomenės dalies religinio ugdymo bei apskritai kultūrinio akiračio plėtimo. Ir kartu brandino nuostatą, jog būtina išversti visą Šv. Raštą į lietuvių kalbą. Tačiau turėjo praeiti dar šiek tiek laiko, kad toks sumanymas būtų pradėtas svarstyti.

SIMONO KOZLOVSKIO ŠVENTOJO RAŠTO LENKIŠKAS VERTIMAS. Septintojo dešimtmečio pradžioje Vilniuje Zavadskio spaustuvėje išleista tuometinio Vilniaus diecezinės seminarijos rektoriaus, būsimojo Mogiliavo arkivyskupo Simono Kozlovskio parengtas Šv. Raštas lotynų ir lenkų kalbomis tapo parankine Lietuvos vyskupijos dvasininkų knyga. S.Kozlovskis pateikė lotyniškos *Vulgatos* tekstus paraleliai su Vujeko lenkišku vertimu. Dvasininkams kaip tik dėl to leidinys buvo itin patogus naudoti, todėl, nors tai nebuvo nei originalus, nei naujas vertimas, buvo žinomas kaip S.Kozlovskio Biblija. Vertimas parengtas atsižvelgiant į Katalikų Bažnyčios reikalavimus, – yra teksto paaiškinimai. Tiesa, jie nėra originalūs – S.Kozlovskis į lenkų kalbą išvertė XVI–XVII a. sandūroje gyvenusio Romos jėzuitų provincijolo Menochijaus (1576–1655) Šv. Rašto ko-

mentarus, o sunkesnėms teksto vietoms dar pridėjo ir Vujeko paaiškinimus. Tad XIX a. antrojoje pusėje Lietuvos katalikiškoji visuomenės dalis, neišskiriant ir konfesinio elito, naudojosi XVI a. pab.–XVII a. teologų parengtais Šv. Rašto komentarais. Kiek komentarai atitiko laiko reikalavimus – atskiras klausimas (istoriografijoje užsimenama, jog jie XIX a. laikyti visiškai pasenusiais). Tačiau, šiaip ar taip, S.Kozlovskio Biblija su Menochijaus ir Vujeko teksto komentarais sulaukė keturių leidimų, kurių paskutinis išėjo 1905–1906 metais.

Nors S.Kozlovskis sąlyčio taškų su to meto lietuvių kultūra turėjo, bent jau sąlygos tam buvo – kilęs iš Alytaus apylinkių (gimė 1819 m.), mokėsi Kėdainių gimnazijoje, vėliau – Vilniaus kunigų seminarijoje, o baigęs studijas Peterburgo dvasinėje akademijoje kurį laiką dirbo prefektu Kauno gimnazijoje, vėliau dėstė Vilniaus vyskupijos seminarijoje, buvo šios seminarijos rektorius, – tačiau apskritai buvo visiškai sutapęs su lenkų kultūrine tradicija. Tai vienas produktyviausių XIX a. antrosios pusės lenkų religinės literatūros autorių. Yra parengęs ne vieną katekizmą, išleidęs knygų, kuriose populiariai dėstė Romos Katalikų Bažnyčios mokymą. Už rašto darbus Peterburgo dvasinė akademija yra suteikusi S.Kozlovskiui teologijos daktaro garbės vardą. Tačiau S.Kozlovskio darbai, nors visi parašyti lenkų kalba, turėjo įtakos ir lietuvių religinei raštijai. Būtent S.Kozlovskio parengtoji Biblija XIX a. antrojoje pusėje inspiravo sumanymus parengti viso Šv. Rašto vertimą į lietuvių kalbą.

Istoriografijoje yra užuominų apie 9-ojo dešimtmečio pradžios Kauno kunigų seminarijos alumnų sumanymą. Ketinta suburti 70 jaunų gabių kunigų, kurių kiekvienas išverstų po vieną Šv. Rašto dalį. O visas dalis sudėjus būtų parengtas lietuviškas vertimas. Tarp potencialių vertėjų minėtos Vaižganto, Maironio, A.Dambrausko-Jakšto pavardės. Darbus koordinuoti ėmėsi sumanymo autorius kun. Jonas Vizbaras. Lietuviškų Šv. Rašto vertimų istorijoje tai nebūtų buvęs unikalus atvejis. XVIII a. pr. (1730) Mažajoje Lietuvoje visos Biblijos vertimui parengti buvo sudaryta 15 dvasininkų grupė. To rezultatas – po penkerių metų (1735) pirmą kartą išspausdintas visos Biblijos vertimas. Tačiau XIX a. pabaigos analogiškas sumanymas nebuvo realizuotas. Spaudos draudimas, matyt, čia suvaidino anaipol ne paskutinį vaidmenį.

ANTANAS BARANAUSKAS IR ŠVENTOJO RAŠTO VERTIMAS. XX a. pr. Šv. Rašto vertimo ėmėsi Seinų vyskupas Antanas Baranauskas. Yra žinoma tiksli vertimo pradžios data (į mokslinę apyvartą A.Baranausko vertimo genezės duomenis bene pirmasis įtraukė A.Dambrauskas-Jakštas, minėtame tekste apie Šv. Raštą lietuvių kalba pateikdamas lentelę, kada ir

kokia Šv. Rašto dalis buvo išversta)⁴⁰. Žinia apie pradėtą vertimą buvo pasklidusi gana plačiai. 1901 m. *Przegląd Katolicki* korespondentas, spalio mėnesio numeryje pateikdamas žinių apie Seinų vyskupiją, paminėjo, jog vyskupas A. Baranauskas pradėjo versti Bibliją, ir pasidžiaugė, kad netrukus bus galima Šventąjį Raštą skaityti lietuviškai. Versti A. Baranauskas pradėjo 1901 m. rudenį. Dirbdamas po keliolika valandų per parą, vertė labai sparčiai. Antai *Pradžios* knygai išversti Baranauskui teprireikė 23 dienų, versdamas *Psalmes* užtruko 41 dieną. Baigęs tvarkyti Senąjį Testamentą, ketino imtis Naujojo Testamento vertimo.

Nors apie tai, kad protestantai lietuviškai Naująjį Testamentą gali skaityti nuo XVII a. pr., o nuo XVIII a. 4-ojo dešimtmečio – ir Senąjį Testamentą, katalikai Naująjį Testamentą – nuo XIX a. 2-ojo dešimtmečio, Seinų vyskupas nežinoti negalėjo, tačiau tų vertimų nelaikė dėmesio vertais, nes „katalikai negali naudotis prūsų lietuvių vertimu, padarytu Liuterio vertimo pavyzdžiu“⁴¹. J. A. Giedraičio versto Naujojo Testamento Seinų vyskupas taip pat nematė reikalo komentuoti ar bent užsiminti tokį vertimą esant. Kažin ar to priežastis buvo Katalikų Bažnyčios reikalaujamų komentarų stoka. V. Padolskis, remdamasis vyskupo kapeliono kun. J. Laukaičio atsiminimais⁴², rašo, jog į gyvenimo pabaigą A. Baranauskas kalbotyra nesidomėjo ir su kitų laimėjimais nesiskaitė – anot Laukaičio, „galų gale išsidirbo sau nuomonę, kad jis vienas temokąs kaip reikiant lietuvių kalbą ir į kitaip manančius žiūrėjo su panieka“⁴³. Kategoriška nuostata kitų darbų atžvilgiu, be abejo, turėjo įtakos A. Baranausko, iš laiko perspektyvos žiūrint, gana arogantiškai laikysenai. Versti ėmėsi, tarsi niekam iki tol mintis apie Šv. Rašto vertimą išversti į lietuvių kalbą nebūtų kilusi. A. Dambrauskui-Jakštui, tuometiniam vyskupo Mečislovo Paliulionio sekretoriui, Seinų vyskupas guodėsi, jog *Przegląd Katolicki* korespondentas, pagarsindamas apie vertimą, padaręs jam meškos paslaugą. Pradėtą darbą apibūdino kaip bandymus patikrinti, ar įmanoma Šv. Raštą pakenčiamai išversti į lietuvių kalbą⁴⁴. Vertė

⁴⁰ A. Jakštas, *Apie katalikiškus lietuviškus Šventraščio vertimus...*, p. 14–15. Ta pati lentelė pakartota minėtame V. Padolskio straipsnyje, p. 94.

⁴¹ Aleksandro Teodoro Kuršaičio, Frydricho Kuršaičio sūnėno, kuris lankėsi pas Baranauską, matyt, 1902 m. pirmajame pusmetyje, atsiminimai, žr. A. Kuršaitis, Antanas Baranauskas, *Literatūra ir kalba*, t. 19, Vilnius, 1986, p. 440.

⁴² Peršasi prielaida, kad autorius bus turėjęs kun. J. Laukaičio atsiminimų rankraščio originalą.

⁴³ Cit. iš: V. Padolskis, *Vysk. A. Baranauskas ir Šv. Raštas...*, p. 93.

⁴⁴ „Przegląd Katolicki“ czy jego korespondent wyświadczyli mi przysługę niedzwiedzią, publikując mój zamiar jako robotę już awansowaną, w ten czas kiedy zaledwie był przystąpił do przekładu Genezy, i to tylko próbując, czy też się da Pismo Święte przełożyć na język litewski“, – A. Baranausko 1901 gruodžio 24/11 laiškas A. Dambraus-

iš S.Kozlovskio Biblijos, kurios 3-iasis leidimas buvo ką tik išėjęs. Rėmėsi lotynišku tekstu, nors, be abejo, kai kurias teksto vietas lygino su Vujeko vertimu, kuris S.Kozlovskio parengtame leidinyje, kaip minėta, spausdintas paraleliai tame pačiame puslapyje. Istoriografijoje yra atkreiptas dėmesys, jog A.Baranauskas vertė *Vulgatą* pažodžiui, neieškodamas tikslesnės frazės ar žodžio. Imtis aiškinti savarankiškai sunkesnes teksto vietas taip pat nesiryžo, nors Dambrauskui-Jakštui yra užsiminęs apie pagundą suvokti tekstą kitaip negu komentatoriai. S.Kozlovskio leidinyje pateiktus Menochijaus komentarus gerokai trumpino, vienur kitur papildydamas Vujeko paaiškinimais.

Kūrybiškumo ar literatūrinių gebėjimų stoka skūstis A.Baranauskas tikrai negalėjo. Metodo, kurio kitaip nei mechaniniu nepavadinsi, pasirinkimą, matyt, lėmė noras kuo greičiau darbą baigti ir spaudos draudimo panaikinimo atveju jau turėti parengtą tekstą, kurį būtų galima nedelsiant išspausdinti ir kuris, pasak Baranausko, nebūtų kaip Biblijos draugijų – be komentarų. Taigi akivaizdu A.Baranauską suvokus Šv. Rašto lietuvių kalba stygių. Amžininkai taip pat tikėjosi, jog viltys turėti katalikišką Šv. Rašto vertimą lietuvių kalba šįkart išsipildys. Juolab kad pats A.Baranauskas tikėjosi darbą užbaigsiąs, nes, pasak jo, nedera vyskupui imtis ir netesėti“. Tačiau vertimas baigiasi ties *Raudų knygos* 3-iojo skirsnio 66-ąja, paskutine eilute ir paaiškinimais 9-ajai šio skirsnio eilutei⁴⁵, kurie ir po šimtmečio skamba kaip reta simboliškai: „Takus mano išvartė. Padarė, jog man niekas nebesiseka“.

Po A.Baranausko mirties baigti jo vertimą mintis, atrodo, niekam nekilo. Rankraštis buvo įrištas ir pateko į Kauno kunigų seminarijos biblioteką. Tuo metu Kauno kunigų seminarijos profesorius kun. Juozapas Skvireckas, pradėjęs versti Šv. Raštą į lietuvių kalbą, nebuvo linkęs A.Baranausko vertimu naudotis ir dirbo savarankiškai. Nors J.Skvireckas taip pat vertė iš lotyniškos *Vulgatos*, tačiau atskiras vietas tikslino su graikišku tekstu, paaiškinimus taip pat rašė pats. 1906 m. atskiru leidiniu išėjo J.Skvirecko versti Apaštalų darbai, 1911 m. – ir Naujojo Testamento. Tad vyskupo A.Baranausko viltys panaikinus spaudos draudimą pateikti Lietuvos katalikams Šv. Raštą lietuvių kalba iš dalies išsipildė, nors jo paties intensyvaus vienerių metų vertimo darbas dienos šviesos taip ir neišvydo. Šv. Rašto lietuviškų vertimų istorijoje A.Baranausko vertimo rankraš-

---

kui-Jakštui, VUB, f. 1, b. E-330, l. 34–35. Laiško vertimas į lietuvių kalbą paskelbtas: Antanas Baranauskas, *Literatūra ir kalba*, t. 19, p. 276–277.

⁴⁵ *Raudų knygą* versti Baranauskas buvo pradėjęs 1902 metų lapkričio 22 dieną. Mirtis vyskupą ištiko lapkričio 26-ąją.

tis yra, ko gera, vienintelis, kuris jokių pavidalų nebuvo įtrauktas į kultūros apyvartą⁴⁶.

VIETOJ IŠVADŲ. Lietuvos Katalikų Bažnyčios istorijoje XIX a. išskirtinis tuo, kad lietuvių katalikai gavo galimybę skaityti visą Naująjį Testamentą lietuvių kalba. Iš Senojo Testamento į lietuvių kalbą išverstos ir išleistos visos Dovydo psalmės. Senojo Testamento kultūrinę nišą iš dalies užpildė M.Valančiaus parengti Šv. Rašto siužetų atpasakojimai. Tačiau didžiausią poveikį to meto Lietuvos katalikų bendruomenės religiniam ugdymui turėjo lenkiškieji J.Vujeko vertimai, o dvasininkijos formavimui, be abejo – lotyniškoji *Vulgata*, juo labiau kad tiek *Vulgata*, tiek J.Vujeko vertimas XIX a. sulaukė ne vieno leidimo. Išskirtinis vaidmuo čia tenka vadinamajai Simono Kozlovskio Biblijai.

Išsamių Šv. Rašto vertimų į lietuvių kalbą raidos tyrimų stoka leidžia kol kas tik kaip darbinę hipotezę formuluoti tezę, jog XIX a. pirmaisiais dešimtmečiais Lietuvos Katalikų Bažnyčios požiūris į Šv. Rašto individualų skaitymą keitėsi. Katalikams skirto viso Šv. Rašto vertimo sumanymo ištakos siekia XIX a. pradžią. Tačiau XIX a. 2-ajame dešimtmetyje į lietuvių kalbą J.A.Giedraitis išvertė ir išleido tiksliai Naująjį Testamentą. Šio vyskupo ketinimai imtis viso Senojo Testamento vertimo liko neįvykdyti. Akivaizdžius nuostatos dėl Šv. Rašto vartojimo pokyčius Lietuvos Katalikų Bažnyčioje galima fiksuoti tiksliai XIX–XX a. sankirtoje (chronologiškai tai iš esmės sutampa su pasikeitusia Apaštalu Sosto pozicija). A.Baranausko vertimas laikytinas viena iš tokio pokyčio apraiškų. Katalikiškoji XIX a. pab.–XX a. pr. Lietuvos visuomenės dalis buvo pribrendusi skaityti Šv. Raštą lietuvių kalba.

Įteikta 2003 m. gegužės mėn.

---

⁴⁶ Antai Bretkūno vertimo rankraščiu naudojosi kiti Šv. Rašto vertėjai tiek Prūsijoje, tiek Lietuvoje, pagaliau XVII a. pr. J.Rėza atskiru leidiniu išleido jo verstas Dovydo psalmes. Samuelio Boguslavo Chylinskio vertimas 1660 m. pradėtas spausdinti Londone, po poros metų buvo nutrauktas. Tačiau Chylinskio darbas nenuėjo veltui – jo vertimu, kaip ir J.Bretkūno, naudojosi vadinamosios Quanto Biblijos rengėjai (1735 m. išleistas grupės kunigų parengtas vertimas su Quanto pratarme).

ANTANAS BARANAUSKAS AND THE ROMAN CATHOLIC
TRANSLATIONS OF THE BIBLE INTO LITHUANIAN IN THE 19th
CENTURY: HISTORICAL ASPECT

Aldona Prašmantaitė

Summary

The translations of the Bible into Polish by V. Vujek had the greatest influence on the religious education of the Lithuanian Catholic community in the 19th century, while for the formation of the clergy, of course, - the Latin Vulgate. The origins of the idea to translate the entire Bible into Lithuania for Catholics began at the beginning of the 19th century. However, in the 1810s, J.A. Giedraitis translated and published only the New Testament. The cultural niche of the Old Testament in the 19th century was partially filled by publications, printed in several editions, prepared by Bishop Motiejus Valančius narrating episodes from the Bible (1850s) and the translation of the Psalms of David (the end of the 1860s - beginning of the 1870s).

The evident changes in the attitude of the Catholic Church in Lithuania regarding the usage of the Bible can be fixed to the turn of the 19th and 20th centuries (chronologically it was also in phase with the changed position of the Holy See). We can consider the translation work by Baranauskas as one of the expressions of these changes.